RÓNA KATALIN

Örömjáték

A Szerelmi bájital
a Szentendrei Teátrumban

A templomtéri sokadalom-vigadalom aláereszkedett Szentendre főterére, a Blagovesztenszka templom és a bájos házacskák tövébe. A közönség még csak gyülekezik a nyári estére ácsolt nézőtéri emelvényen, amikor a korabeli kosztümökbe öltözött (Gelencsér Eta színpompás munkája) árusok megjelennek kis pultjaik mögött, melyek a szentendrei boltok, vendéglátóhelyek föl-iratait viselik. Ott van köztük az antikvárius, a régiségkereskedő, Andreas és a fagylaltárus, a Nosztalgia csalogató fölirata, és lángost kínál tálcájáról egy ifjú leány. Tarka nyüzsgés, vidám sürgés-forgás, a városka mai életét éli. A vendégszeretetet, a barátságos invitálást, a portékák kínálását, a váratlan találkozások csevegéseit. Élettel telik meg a tér. Valósággal.

Egy mai kisváros valóságával, amelytől látszatra csak viseletek teremtenek némi távolságot. Am rövid időre még az előadásra érkező közönség is elvegyülhet a mímelt városka lakói közt, szóba elegyedhet a majdani játszó személyekkel, fagylaltozhat. Tárgyszerűen: együtt élhet a téren Donizetti olasz falujának leendő lakóival. A téren. Nem a színpadon. Mert ennek a játéknak egyik fontos mozzanata, hogy Szentendre főterét az együtt játszásra használja. Nem állít dobogót az énekeseknek és a résztvevő személyeknek, hogy színpadról szólhassanak a dalok. A várost magát tekinti a színi világnak, hogy együtt élhessen, játszhasson benne énekes és néző.

Nem új találmánya ez a Szentendrei Teátrumnak. Csak éppen nagyon jó fölfedezése. (S tudjuk, tapasztaltuk épp az idei első bemutatónál, önmagában nem old meg semmit, nem teremt hangulatot, ha maga a játék nem igazodik a színtérhez. Érzékletesen mutatta ezt a *Tisztújitás* balsikere, amelyet nem mentett meg az sem, hogy rendezője hasonlóan „testközelben" játszatta el.) S rá-adásul ezúttal Donizetti operája nem-csak alkalmas a közeljátékra, hanem ez az előadás pontosan, kidolgozottan ad keretet, és teremti meg a rögtönzést, ahol szükséges, tökéletes illúzióját. Békés András rendezői elképzelése úgy használja ki a teret, hogy alkalmat ad a művészeknek az átélésre és a megélésre, ugyanakkor semmit nem vesz el a játék örömeből. Az együtt játszás a közönséggel egy pillanatra sem válik erőltetté, a furcsa maiságot hirdető lokálpatrióta anakronizmusok sohasem bántók. A tér együtt él az énekesekkel. Csanádi Judit díszletelemei: a magasban libegő függönyutánzat, a két ház közti sikátor fölé ékelt erkély, a házak falait díszítő föliratok, a színes pultok és berendezési tárgyak mintha csak mindig Szentendréhez tartoztak volna, úgy illeszkednek a tér képébe.

Aztán elcsöndesedik a zsibongás, megáll a forgatag. A tér előtere kiürül, csak a háttérben áll a tömeg. S a színen keresztülmegy a rendező, kezében fekete frakkal. S fölsegíti a még ingujjban álló karmesterre, aki köszönömöt int, s már-is fölcsendül a muzsika, Donizetti Sz*erelmi* bájitalának derűsen hangzó nyitánya. Újabb apróság, szokatlan, kedves rendezői ötlet. Am mégis több van mögötte, mint egy egyszerű gag, tán magamutogatás. A rendezői részvétel, a közös játék, a játékosság öröme. A játékosság és az öröm, amely majd áthatja az egész előadást. Selmeczi György tisztán, összefogottan, derűvel és könnyedséggel irányítja zenekarát s a szólistákat, akik a nyitány képére egymás után jelennek meg, hogy mozgással, egy-egy gesztussal vagy ötlettel már a bevezető muzsikára jelezzék helyüket a játékban. Már itt bevonva a közönséget egy kacér mosollyal, egy átnyújtott piros papírszívvel, a fölmutatott bájitalos flaskával.

Az elnyújtott, víg kedélyű bevezetés után kezdetét veheti az igazi játék, a történet. Donizetti vígoperája a szerelemről, a csalfaságról, a féltékeny hiúságról, a bűvös-bájos ármánykodásról és persze a mindenen úrrá levő szerel-mi bájitalról. A mű nagyon is alkalmas arra, hogy benne a rendező mindent játékként értelmezzen és mutasson meg. Mert mi más, mint játék e határozatlan szerelmi háromszög, mi más Adina kacér csélcsapsága, Belcore szívtipró leánykérése és legfőként Dulcamara csodaszerének hatása.

Dulcamara volt mindig is az igazi főszereplője ennek az operának, s lett még inkább azzá Szentendre Teátrumában. Mert az a rendezés, amely ennyire fontosnak érzi és érzékelteti - teljes joggal - a játékosság fölényét, értelmezésében erőteljesen láttatja, miként csavarja az ujja köré a lehengerlő kókler a falucska lakóit, miként pörgeti, forgatja maga körül az eseményeket, az nyilvánvalóan állítja Dulcamarát a középpontba. És az előadás minden lehetőséget megad hősének. S nemcsak azzal, hogy hatásos be-

Donizetti: Szerelmi bájital (Szentendrei Teátrum). Zempléni Mária (Adina) és Csurja Tamás (Belcore)

vonulást szervez számára a betolató fölékesített, nyitott furgonon. Kétségtelenül kacagtató, ügyes „belépés" (ahogy hasonlóként hatásos Belcore lovas érkezése), ám ennél lényegesen többről van szó. Az előadás érzékelteti, hogy Dulcamara akaratlanul valóban irányítója lesz a történetnek, s ezt olyan hévvel, életkedvvel, hatalmas komédiás ösztönnel teszi, hogy azzal megadja az előadás lendületét, alaphangját.

A rendezői szándék akarja ezt így, amely még a legapróbb ötleteket sem hagyja kárba veszni, amely mindent megtesz művészei s a játék egészének förgeteges sikeréért. Ezért van aztán, hogy színházat látunk Szentendrén - a szó legnemesebb értelmében. Ezért, hogy az énekesek nemcsak dalolnak, hanem játszanak is. Békés András rendezése visszaadja az operai színjátszás hitelét. S megmutatja, hogy nem kötelező az operát kizárólag énekesi teljesítményként elfogadni. Mert az operaénekes színész is - színésznek kell lennie -, aki nemcsak hangjában, hanem játékában, szerepformálásában is viseli figuráját. Mondhatnók erre azt, hogy csak ez a kis és intim környezet alkalmas efféle operai színjátszásra. Kétségtelen, ez a tér nem ismer tréfát, itt csak és csakis ilyen, valóban a színpadi játékot és a közönséggel kialakított természetes kapcsolatot mutató fölszabadult szándék és megfogalmazás élhet meg, vezethet eredményre. De nagyon valószínű, hogy Békés András helyes úton jár, s nemcsak a szentendrei nyári színház, de az operaházi produkciók is megkívánják az énekesben a színészt. S előbbre juthatna operai kultúránk, ha nemcsak nyári kísérlet lenne az igazi színjáték az operában. Vitathatatlanul nehézkesebb, már-már lehetet-lennek látszó a feladat, ha a hatalmas színpadra, az elválasztó zenekari árokra, a távoli, rideg tömbbé váló nézőseregre gondolunk, ám bizonyosan meg lehet találni a módját opera és színház arányos közeledésének.

Békés András nemcsak alkalmas hely színre, a színhelyhez alkalmas műre talált, hanem rendezői elképzelésének kivitelezésére nagyszerű partnerekre. Olyan alkotótársakra, akik szívesen vitték véghez az igen pontos és céltudatos rendezői elképzelést, akik miközben *nagy* komédiás kedvvel megvalósították valamennyi hatásos ötletét, egy pillanatig sem vitték el a vígoperát az olcsó hatáskeresés vagy a rutin könnyűnek látszó, ám nagyon is ingoványos talajára.

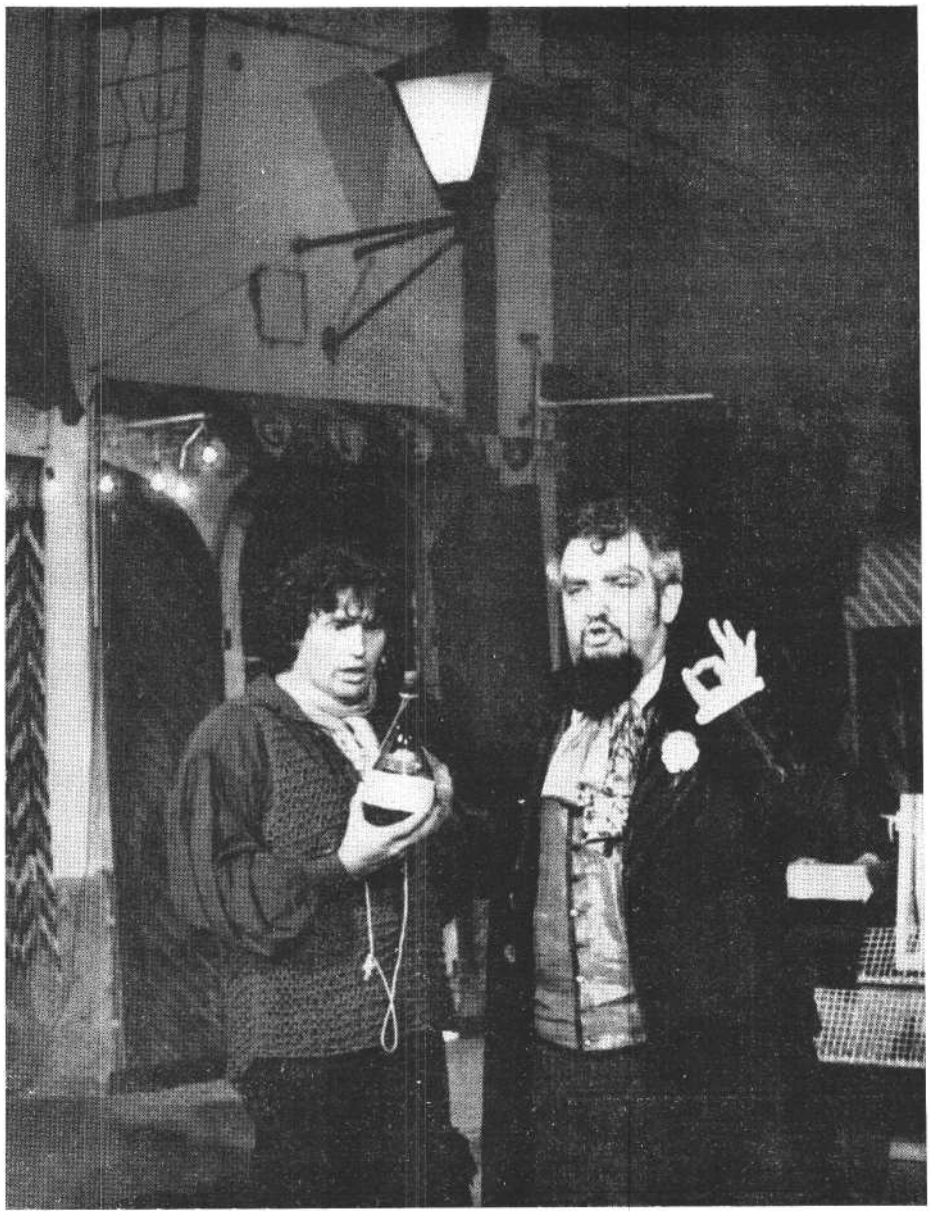

Gerdesits Ferenc (Nemorino) **és Gregor József (Dulcamara) a szentendrei előadásban (Mezey Béla** felvételei)

Elsősorban a karmester: Selmeczi György, aki szívesen játszik együtt az énekesekkel. Arcjátékával, egy-egy gesztusával szinte társalog velük, ha úgy hozza a játék irama, még a karmesteri pálcát is átadja Dulcamarának. Övé a játék, vigye, irányítsa. Selmeczi kedvvel mókázik. De a muzsika hangzása és egysége tisztán mutatja, fogja, őrzi a zenét. Stílust és tempót diktál, fegyelmet követel, pontos a részletekben és a teljesség megteremtésében.

Dulcamara szerepét Gregor józsef formázza mindent elsöprő komédiás kedvvel, nagy tempóban és a legnagyobb művészi-énekesi fegyelmezettséggel. Gregor, mint már annyiszor, ezúttal is szép példáját adja az énekesi, színészi egységnek. Muzikális biztonsága teszi lehetővé számára, hogy határtalan játé-kos szenvedélyéből, tréfáiból semmit se engedjen elsikkadni. S ennek a derűs virtuozitásnak igazán kedvez a teátrum. Gregor játszik partnereivel, játszik a tömeggel, játszik a zenekarral, és játszik a közönséggel. *Úgy*, hogy szerepformálásának egyetlen mozdulata, egyetlen pillantása sem válik öncélúvá. Gregor Dulcamarája tökéletes, tiszta szöveg-

mondású énekes és ellenállhatatlan komédiás.

Méltó társa a dalban és a játékban Zempléni Mária Adinaként. Zempléni Mária énekesi teljesítménye, amely nincs híján a tiszta, szép magasságoknak, és a pontosan értelmezett szöveg előadása jól párosul színészképességeivel. El-játssza a falusi leány bájos kacérságát, a párválasztás határozatlanságát, az asszonyi rafinériát, a féltékeny dühöt, az apró hisztériákat, az önfeledt kokettálásokat s persze a női diadalt is. Eszközei finomak, egyszerűek, természetesek.

A megnyerő, szívtipró, ám ostoba és gátlástalan tisztet, Belcore szerepét Csurja Tamásra osztotta a rendező. Csurja alakítása is telitalálat. Megjelenésében, figurateremtésében, ön- és szerelemimádatában tökéletes alakítás épp úgy, mint hangjának és a benne rejlő humoros karikírozóképességnek kihasználásában. Bátori Éva Gianettája végig-kísérivégigéli a szerelmi történetecskét - jól bírva hanggal és tempóval.

Sajnálatosan színtelenebb Gerdesits Ferenc Nemorinója. S ez nem elsősorban kedvesen esetlen játékára, mint a hatásos tenorszerep zenei megoldására vonatkozik. Az általam látott estén erőtlen indítás után nagy szólóját már nehezen tudta hangbicsaklás nélkül végigénekelni.

S nem hagyható szó nélkül a kórus és a statisztéria: a Szentendrei Teátrum zenekara és énekkara. Ennek az előadásnak a jeles szólistateljesítmények mellett rendkívüli értéke az együtt játszás élménye és élvezete. Békés András úgy tudta összeválogatni a tömeget, hogy érezhetően mindenki szívesen, lelkesültséggel és temperamentumos játékos kedvvel vesz részt az előadásban. Nemcsak a dalra koncentrálva, hanem a muzikális készség mellett a színi jelenlétre ügyelve. Így aztán, amint a finálében a zenekar váratlanul ritmust vált, s a tánclépések üteme, formája is követi a zenekar rögtönzött víg kedvét, nemcsak Donizetti falujának lakói kerekednek táncra, ha-nem ha kedve tartja, a nagyérdemű is. Érezze, élvezze és ne feledje, mindez csak játék. De abból a legnemesebb, s a legigazabban színházi.

G. Donizetti: Szerelmi bájital (Szentendrei Teátrum)
Szövegét írta: Felice Romani. *Díszlet:* Csanádi Judit. *Jelmez:* Gelencsér *Eta. Rendező:* Békés András.
Szereplők: Gregor József, Zempléni Mária, Gerdesits Ferenc, Csurja Tamás, Bátori Éva.

CSIZNER ILDIKÓ

Emberi színjáték

Euripidész Alkésztisze Boglárlellén

Euripidész is a meg nem értett művészek népes táborába tartozott. Bár majd kéttucatszor indult az athéni Dionüszosz Színház „drámairói pályázatán", mindössze öt alkalommal termett babér a számára. Annál nagyobb népszerűségre tett szert a hellenisztikus és a római kor színházában, s kedvelt szerzőjévé vált az utána következő korok színjátszásának is. Aranykori sikertelenségének és későbbi elismerésének oka egy tőről fakad: műveiben az istenek helyett az emberekre osztotta a főbb szerepeket. A mitológiából merítette ugyan a témáit, és az Olümposz lakói is megjelentek a drámai szituációk kialakítóiként vagy feloldóiként, de hősei nem a fellegek között, hanem a földön éltek. Olyan emberi konfliktusokat vitt színpadra, melyeknek alapján méltán tekinthető a lélektani drámaírás ősatyjának.

Legelső ránk maradt műve, *az Alkésztisz* még csak nyomokban viseli magán ezeket a későbbi euripidészi ismertető-jegyeket. Istenek és félistenek alakítják kényük-kedvük szerint a thesszáliai királyi család sorsát. A mítoszokból ismerős a történet, mely prológusként, Apollón szájába adva, rövidített változatban bekerül a darabba. Ebből tudhatjuk meg, hogy Zeusz Apollónt „csínytevése" miatt Admétosz udvarába száműzte, hogy ott közönséges pásztorként éljen. Apollón, mivel Admétosznál kegyes bánásmódban részesült, kijárta az égiek-nél, hogy meghosszabbíthassa az uralkodó életét. Feltételül „csupán" azt kötötték ki, hogy Admétosz helyett valakinek alá kell szállnia Hádész birodalmába. A király hiába járja végig szeretteit, csak a felesége, Alkésztisz szánja rá magát az áldozatra.

Amíg e vég beteljesül, a dráma kétharmada lepereg anélkül, hogy az Apollón által felfedett titoknál több tudódjék ki. A szereplők nem a tetteikben, sokkal inkább a szavaikban élve próbálják magukban vagy másokkal együtt fel-dolgozni a történteket. Az analízis során számos emberi tragédia körvonalazódik: a távozó Alkésztisz anyai aggodalma, Admétosz önmarcangolása, az alattvalók szánakozással vegyes félelme, apa-fiú egymást hibáztató kitárulkozása.

Euripidész, miközben teret enged e lelkitusáknak, önkéntelenül is felállít egy olyan dramaturgiai csapdát, melyet neki nem, de a későbbi korok színre-vivőinek mindenképpen figyelembe kell venniük. Csak a drámaíró korában kezelhető ugyanis axiómaként, hogy Admétosz sírva-jajongva, de mégiscsak mást áldoz fel maga helyett. Emögött az a vallási előírás húzódik meg, hogy az istenek ajánlatát nem lehet visszautasítani. A nem az ókori Hellász gondolkodási mechanizmusát követő emberben azonban a problémát hallva rögtön felmerül a kérdés: miért az áldozatkeresés, és az egyébként oly jóravaló Admétosz miért nem saját maga követi a Halált? Ha ez az alapkérdés nem tisztázható, maga a drámai konfliktus veszítheti el a hite-lét. Mint ahogy épp oly fontos annak a megokolása is, hogy a halottas házba tévedő Héraklész a szíveslátás fejében miért kel párviadalra a Halállal Alkésztisz visszaszerzéséért.

Hogy Ascher Tamás e belső konfliktusok színreviteléhez keresett alkalmas helyszínt vagy a már hagyományosnak tekinthető boglárlellei nyári szerepléshez választotta a darabot, az az eredmény szempontjából közömbös. A lényeg az, hogy a Vörös kápolna előtti tér és az *Alkésztisz* egymásra lelt. A szobaszínházi produkciókhoz hasonló intim hangulatot sikerült létrehozni a szabad ég alatt. A családias miliő kialakítása a díszlettervező, Khell Zsolt érdeme, aki az amúgy is aprócska teret kőkerítéssel, ki- és bejáratokkal, pihenőhelyekkel, áldozati oltárral tovább zsugorította. Sokkal inkább egy thesszáliai kézműves igényeit kielégítő környezetet hozott létre, mint egy királyhoz méltó palotaudvart. E degradált létezési térrel a rendezői szándék fontos külső feltételeit teremtette meg. Ascher ugyanis nem király-, hanem családi drámaként fogja fel az *Alkésztisz*. Mellőz minden fennköltséget, távolságtartást, és patriarchális viszonyokat teremtve teljes mértékben deheroizálja a dráma szereplőit.

E közvetlen alaphangot már Apollón prológjával sikerül megütnie. Kulka János olyan jól értesült magabiztossággal meséli el, hogy ki kicsoda, mi történt eddig, és mi várható ezután, mintha egy pletykát adna tovább. Ezt a „pletykaszintet" a rendező az előadás egésze alatt megőrzi. Hol a szolgáló (Csákányi Eszter) könnyek közül kipréselt siránkozása, hol a szolga (Cserna Csaba)